

Mirosław Wasilewski*, Magdalena Forfa**

*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,

**Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży

DETERMINANTY ZARZĄDZANIA KREDYTEM HANDLOWYM W GOSPODARSTWACH ROLNICZYCH W OPINII ROLNIKÓW

FARMERS' OPINION ON DETERMINANTS OF MANAGING COMMERCIAL CREDIT

Słowa kluczowe: strumienie przepływów pieniężnych, gospodarstwa rolnicze, FADN

Key words: cash flow, farms, FADN

Abstrakt. Przedstawiono opinie rolników dotyczące zarządzania kredytem handlowym w zależności od strumieni przepływów pieniężnych. Obiektami badawczymi były indywidualne gospodarstwa z województwa podlaskiego. Większość rolników regulowała zobowiązania od razu. W miarę wzrostu wartości salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego zmniejszała się liczba zwolenników natychmiastowego regulowania zobowiązań. Rolnicy decydując o terminie regulowania zobowiązań brali najczęściej pod uwagę poziom dochodu z gospodarstwa rolnego oraz termin wpływu należności. Zarządzający z gospodarstw o najwyższym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki w momencie braku płynności finansowej zaciągali kredyt preferencyjny lub na rachunku bieżącym. W miarę wzrostu wartości salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki rolnicy częściej mieli trudności z płynnością finansową oraz częściej wypracowane zyski przeznaczali na inwestycje i na bieżące wydatki.

Wstęp

W literaturze występują różnorodne definicje kapitału obrotowego. Może być rozpatrywany w ujęciu netto lub brutto. Wędzki definiuje kapitał obrotowy netto jako różnicę wartości aktywów obrotowych i zobowiązań krótkoterminowych łącznie z krótkoterminowymi innymi rozliczeniami międzyokresowymi. Definicja ta jest równoznaczna części aktywów obrotowych finansowanych kapitałem własnym, rezerwami na zobowiązania, zobowiązaniami długoterminowymi oraz pozostałą częścią rozliczeń międzyokresowych. Kapitał obrotowy brutto natomiast to wartość aktywów obrotowych wraz ze źródłami ich finansowania [Wędzki 2003]. Sierpińska i Wędzki [1997] przedstawiają dwa podejścia – kapitałowe i majątkowe, przy obliczaniu kapitału obrotowego netto. W podejściu kapitałowym kapitał obrotowy stanowi różnicę kapitału stałego i majątku trwałego. W przypadku drugiego podejścia (majątkowego) jest to różnica między aktywami bieżącymi a krótkoterminowymi źródłami finansowania aktywów bieżących.

Franc-Dąbrowska [2008] podkreśla, że zarządzanie kapitałem obrotowym jest bardzo istotne w procesie rozwoju przedsiębiorstwa. Zarządzanie tym kapitałem jest wykorzystywane do określenia stopnia płynności finansowej, zachowania bufora, który ochroni przedsiębiorstwo przed stratami operacyjnymi oraz zapewnienia marginesu bezpieczeństwa przed skutkami niepewności otoczenia [Wędzki 2003].

Śniezek i Wiatr [2011] podkreślają, że bardzo ważne jest umiejętne planowanie (budżetowanie) składników kapitału pracującego. Dzięki temu zarządzający finansami zapewniają wypłacalność, a tym samym płynność finansową. Istotne jest przy budżetowaniu aktywów i pasywów krótkoterminowych wyznaczenie odpowiedniego poziomu oraz struktury aktywów bieżących oraz określenie źródeł ich finansowania [Roszkowska-Hołyś 2014]. Narzędziem, które ułatwia zaplanowanie tego, jest strategia zarządzania aktywami i pasywami krótkoterminowymi (agresywna, umiarkowana, konserwatywna) [Franc-Dąbrowska 2008, Muhammad i in. 2015]. W zależności od przyjętego rodzaju strategii zarządzania aktywami i pasywami kształtowana jest długość cyklu konwersji gotówki, który zależy od rotacji zapasów, należności i zobowiązań.

Material i metodyka badań

Celem badań było przedstawienie opinii rolników dotyczących zarządzania kredytem handlowym¹ w zależności od strumieni przepływów pieniężnych. Rozpoznano zasady pozyskiwania należności oraz regulowania zobowiązań przez rolników. Określono również czynniki wpływające na regulowanie należności i zobowiązań w gospodarstwach rolniczych. Zbadano przyczyny i częstotliwość występowania oraz sposoby rozwiązywania trudności z niedoborem gotówki. Określono preferencje rolników dotyczące sposobów zarządzania saldem przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego.

Badania przeprowadzono w 2011 roku z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Obiektami badawczymi były indywidualne gospodarstwa rolne z województwa podlaskiego uczestniczące w FADN² 2009. W systemie PL FADN w 2009 roku uczestniczyło 909 gospodarstw rolniczych z województwa podlaskiego. W 2011 roku tylko 796 z tych gospodarstw nadal uczestniczyło w systemie PL FADN. Do kwestionariusza wywiadu wytypowano 46 gospodarstw rolniczych stosując metodę doboru kwotowego [Kaczmarczyk 1995, Francus, Mackiewicz 2007]. W celu wytypowania tych gospodarstw populację składającą się z 796 obiektów podzielono na warstwy (grupy) wyodrębnione według typu rolniczego (z wyłączeniem typów uprawy ogrodnicze, winnice i uprawy trwałe) i wielkości ekonomicznej³. Dokonano modyfikacji w grupowaniu, w związku z prawnymi uwarunkowaniami publikacji danych uzyskanych z systemu PL FADN, w celu uniemożliwienia rozpoznania gospodarstw, z których dane pochodzą [Goraj, Olewnik 2011]. Modyfikacja polegała na tym, żeby w danej warstwie (grupie) musiało być więcej niż 15 obiektów.

Odpowiedzi rolników na pytania z kwestionariusza wywiadu pogrupowano z wykorzystaniem metody kwartyli według rosnącej wartości następujących zmiennych: salda przepływów z działalności operacyjnej (zł), salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego, stanu końcowego gotówki. Do grupy pierwszej (I) sklasyfikowano odpowiedzi rolników z gospodarstw o najniższym poziomie wartości wybranego kryterium klasyfikacyjnego (12 gospodarstw). W skład drugiej grupy (II) wchodziły opinie zarządzających z gospodarstw o przeciętnym poziomie zmiennej grupującej (22 gospodarstwa). Trzecią grupę (III) stanowiły stwierdzenia rolników z gospodarstw o najwyższym poziomie wybranego kryterium podziału (12 gospodarstw). Rolnicy mieli możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi. W związku z tym wyniki wyrażane w procentach (%) należy rozumieć jako procent wskazań.

Wyniki badań

W tabeli 1 przedstawiono stwierdzenia rolników dotyczące korzystania z kredytu kupieckiego oraz sprzedaży produktów z odroczonym terminem płatności. Średnio 91,3% rolników stwierdziło, że od razu reguluje zobowiązania. Tylko 8,7% zarządzających gospodarstwami korzystało z kredytu kupieckiego. Przeciętnie 60,8% rolników było przeciwnych udzielaniu tego kredytu kontrahentom. Co trzeci badany rolnik sprzedawał produkty z odroczonym terminem płatności (39,2%).

Najczęściej rolnicy argumentowali fakt natychmiastowego regulowania zobowiązań niechęcią posiadania zadłużenia (średnio 50%) oraz obawą koncentracji długów (średnio 34,8%). Wraz ze wzrostem wartości salda przepływów z działalności operacyjnej oraz poziomu stanu końcowego gotówki zwiększała się liczba wskazań rolników dotycząca natychmiastowej regulacji zobowiązania, aby nie mieć długów. Odwrotną tendencję odnotowano przy kryterium wartości salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego.

Większość rolników była przeciwna udzielaniu kredytu kupieckiego (średnio 60,8%). Argumentowali to obawą nieotrzymania pieniędzy (41,3%) oraz możliwością wystąpienia trudności z regulowaniem zobowiązań. Wraz ze wzrostem salda przepływów ogółem z gospodarstwa oraz

¹ Kredyt handlowy – umożliwia zakup produktów i usług z odroczonym terminem płatności, ustalonym z dostawcą. W literaturze niejednokrotnie zamiennie są stosowane terminy kredyt handlowy i kredyt kupiecki. Kredyt handlowy dostarcza wielu korzyści zarówno dla dostawcy (kredytodawcy), jak i odbiorcy (kredytobiorcy) [Bień 2011].

² *Farm Accountancy Data Network* – system zbierania i wykorzystania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych.

³ Średnia reprezentatywność próby wynosiła 17,3 (796/46).

Tabela 1. Zasady pozyskiwania należności i regulowania zobowiązań
 Table 1. The rules of acquisition of receivables and payment of liabilities

Odpowiedzi/Answers	Kryteria grupowania/Grouping criteria									\bar{X}
	wartość salda przepływów z działalności operacyjnej/ balance of cash flows from operating activities			wartość salda przepływów ogółem z gospodarstw rolnych/total balance of cash flows in farms			poziom stanu końcowego gotówki final cash			
	I*	II	III	I	II	III	I	II	III	
Zasadność regulowania zobowiązań natychmiast (gotówka)/Reasons for immediate payment of liabilities (in cash) [%]										
Tak, ponieważ/Yes, because:	91,7	91,0	91,7	91,7	91,0	91,7	83,4	91,0	100,0	91,3
– nie lubię mieć długów/I don't like being in debt	41,7	50,0	58,4	58,4	50,0	41,7	41,7	45,5	66,7	50,0
– obawiam się koncentracji długów/I'm afraid of debts piling up	41,7	36,5	25,0	33,3	31,9	41,7	41,7	36,4	25,0	34,8
– wiem w każdym momencie, ile posiadam wolnych środków pieniężnych/Every moment I know how much free cash flow I have	8,3	4,5	8,3	0,0	9,1	8,3	0,0	9,1	8,3	6,5
– Nie, ponieważ/No, because:	8,3	9,0	8,3	8,3	9,0	8,3	16,6	9,0	0,0	8,7
– dzięki odroczonej płatności mogę dysponować wolnymi środkami pieniężnymi/thanks to delayed payment I can dispose of free cash flow	8,3	4,5	8,3	8,3	4,5	8,3	16,6	4,5	0,0	6,5
– dzięki odroczonej płatności mogę inwestować te środki i osiągać dodatkowe korzyści/thanks to delayed payment I can invest this cash and gain additional benefits	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	2,2
Udzielanie kredytu kupieckiego/Granting a trade credit [%]										
Tak, ponieważ/Yes, because:	50,0	31,8	33,3	41,7	40,9	25,0	41,7	36,4	33,3	39,2
– chcę być konkurencyjny na rynku/I want to be competitive on the market	33,3	13,6	16,7	8,3	31,8	8,3	25,0	18,2	16,7	19,6
– dzięki temu mam więcej klientów/thanks to this I have more clients	8,3	13,6	8,3	16,7	9,1	8,3	16,7	13,6	0,0	10,9
– dzięki temu łatwiej jest zdobyć klienta/thanks to this it is easier for me to attract new clients	16,7	13,6	8,3	16,7	13,6	8,3	0,0	18,2	16,7	13,0
Nie, ponieważ/No, because:	50,0	68,2	66,7	58,3	59,1	75,0	58,3	63,6	66,7	60,8
– mam wtedy problemy z regulowaniem zobowiązań/then I have problems paying my liabilities	25,0	27,3	25,0	25,0	22,7	33,3	25,0	27,3	25,0	26,1
– obawiam się, że nie otrzymam pieniędzy/I'm afraid I won't get the money	41,7	40,9	41,7	41,7	40,9	41,7	50,0	36,4	41,7	41,3

* grupy odpowiedzi rolników z gospodarstw: I – o najniższym poziomie wartości wybranego kryterium klasyfikacyjnego, II – o przeciętnym poziomie, III – o najwyższym poziomie/I, II, III means the answers of farmer from farms which had: I – the lowest level of the chosen criterion, II – an average level of the criterion, III – the highest level of the chosen criterion

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

stanu końcowego gotówki zwiększała się liczba rolników, którzy byli przeciwnikami udzielania kredytu kupieckiego. Zwolennicy udzielania tego kredytu decydowali się na sprzedaż z odroczonym terminem płatności, ponieważ chcieli być konkurencyjni na rynku (19,6%). Uważali też, że dzięki temu łatwiej zdobędą nowych klientów (13%) lub że zdobyli więcej klientów (10,9%).

W tabeli 2 przedstawiono opinie rolników dotyczące czynników wpływających na termin regulowania zobowiązań oraz długość trwania kredytu kupieckiego. Rolnicy decydując o terminie regulowania zobowiązań brali najczęściej pod uwagę poziom dochodu z gospodarstwa rolnego (średnio 45,7%) oraz termin wpływu należności (43,5%). Najmniej istotnym czynnikiem był poziom salda przepływów z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej (średnio 4,3%). Zarządzający gospodarstwami uzależniali długość trwania kredytu kupieckiego od terminu regulowania zobowiązań (średnio 19,6%) i ich poziomu zadłużenia (średnio 17,4%).

Najwięcej rolników z gospodarstw o najniższym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej, salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz stanu końcowego wskazywało, że najważniejszym czynnikiem wpływającym na decyzje o terminie regulowania zobowiązań była data wpływu należności. Podobnie odpowiadali rolnicy z gospodarstw o najwyższym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej i salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego. Zarządzający gospodarstwami o przeciętnym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej i salda przepływów ogółem wskazywali najczęściej, że istotnym czynnikiem był poziom dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego.

Rolnicy z gospodarstw o przeciętnym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej, salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz stanu końcowego gotówki najczęściej wskazywali, że terminy regulowania zobowiązań decydują o długości trwania udzielonego przez nich kredytu kupieckiego. Natomiast zarządzający z gospodarstw o najniższym poziomie salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz stanu końcowego gotówki uzależniali długość trwania udzielonego kredytu od poziomu zobowiązań (odpowiednio 16,7% i 33,3%). Tak samo postępowali rolnicy z gospodarstw o najwyższym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej (16,7%).

W tabeli 3 zaprezentowano przyczyny i częstotliwość występowania oraz sposoby rozwiązywania trudności z niedoborem gotówki. Średnio 52,2% rolników wykazywało niedobór gotówki. Wynikało to z faktu niskich cen produktów rolniczych (28,3%) lub nieurodzaju, niekorzystnych warunków klimatycznych (10,9%) lub z obowiązku spłaty kredytu lub pożyczki (10,9%). W miarę wzrostu wartości salda przepływów z działalności operacyjnej zmniejszała się liczba wskazań rolników, że przyczyną występowania niedoboru gotówki były niskie ceny produktów rolniczych lub nieurodzaj albo niekorzystne warunki klimatyczne. Najwięcej rolników z gospodarstw o średnim poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej (59,1%), przeciętnej wartości salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego (50%) oraz o najwyższym poziomie stanu końcowego gotówki (58,3%) wskazywało, że nie miało trudności z niedoborem gotówki.

Najczęściej rolnicy stwierdzali, że problemy z niedoborem gotówki rozwiązywali wykorzystując dotacje i dopłaty bezpośrednie UE (19,6%) lub zaciągając kredyt na rachunku bieżącym (13%) albo pożyczając pieniądze od rodziny (10,9%). Rolnicy z gospodarstw o najniższej wartości salda przepływów z działalności operacyjnej oraz poziomu stanu końcowego gotówki najczęściej rozwiązywali problem z niedoborem gotówki, wykorzystując dotacje i dopłaty bezpośrednie UE. Natomiast rolnicy z gospodarstw o najwyższej wartości salda przepływów z działalności operacyjnej oraz poziomu stanu końcowego gotówki w momencie braku płynności finansowej zaciągali kredyt preferencyjny lub na rachunku bieżącym (16,7%).

Większość rolników (21,7%) miała dwa razy w roku problem z niedoborem gotówki. Średnio 19,6% rolników stwierdziło, że raz w roku występowały trudności z płynnością finansową. W miarę wzrostu wartości salda przepływów z działalności operacyjnej, salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz stanu końcowego gotówki zmniejszała się liczba wskazań rolników, że rzadko mają problemy z niedoborem gotówki. Rolnicy z tych gospodarstw wskazywali, że trudności z płynnością finansową występują bardzo często – co miesiąc.

Tabela 2. Czynniki decydujące o regulowaniu należności i zobowiązań
 Table 2. The factors influencing the repayment of debt and liabilities

Odpowiedzi/Answers	Kryteria grupowania/Grouping criteria									\bar{X}
	wartość salda przepływów z działalności operacyjnej/balance of cash flows from operating activities			wartość salda przepływów ogółem z gospodarstw rolnych /total balance of cash flows in farms			poziom stanu końcowego gotówki /final cash			
	I*	II	III	I	II	III	I	II	III	
Czynniki wpływające na termin regulowania zobowiązań/Factors influencing the time of settlement of liabilities [%]										
– poziom dochodu z rodzin. gospodarstwa rolnego/family farm income	33,3	59,1	33,3	41,7	54,5	33,3	33,3	50,0	50,0	45,7
– tylko i wyłącznie poziom salda z dział. operac./balance from operating activities only	8,3	4,5	8,3	16,7	4,5	0,0	8,3	4,5	8,3	6,5
– poziomy sald z dział. operac., inwest. i finansowej/balances from operating, investment and financial activities	8,3	4,5	0,0	8,3	0,0	8,3	0,0	9,1	0,0	4,3
– poziom salda przepływów ogółem z gospod. Rolnego/total flows from farm	0,0	13,6	0,0	0,0	13,6	0,0	8,3	9,1	0,0	6,5
– poziom należności/the amount of liabilities	25,0	27,3	25,0	25,0	18,2	41,7	50,0	18,2	16,7	26,1
– termin wpływu należności/receivables due date	58,3	31,8	50,0	50,0	40,9	41,7	58,3	36,4	41,7	43,5
– tytuł zobowiązania (podatki, ubezpieczenia, faktury)/type of liability (tax, insurance, invoice)	33,3	22,7	16,7	33,3	18,2	25,0	25,0	22,7	25,0	23,9
– sankcje, jakie grożą w przypadku nieterminowego uregulowania zobowiązań/penalty for untimely settlement of liabilities	8,3	18,2	16,7	16,7	18,2	8,3	8,3	18,2	16,7	15,2
– cykl produkcyjny oraz faza rozwoju gospod. roln./the production cycle and the development phase of the farm	8,3	13,6	0,0	8,3	9,1	8,3	0,0	13,6	8,3	8,7
Czynniki wpływające na długość trwania kredytu kupieckiego/Factors influencing the trade credit period [%]										
– poziom dochodu z rodzin. gospodarstwa rolnego/family farm income	8,3	9,1	0,0	0,0	13,6	0,0	0,0	13,6	0,0	6,5
– poziomy sald z dział. operac., inwestycyjnej i finansowej/balances from operating, investment and financial activities	8,3	4,5	0,0	8,3	0,0	8,3	8,3	4,5	0,0	4,3
– poziom zobowiązań/the amount of liabilities	25,0	13,6	16,7	16,7	22,7	8,3	33,3	13,6	8,3	17,4
– terminy regulowania zob./liability due dates	33,3	22,7	0,0	16,7	27,3	8,3	25,0	27,3	0,0	19,6
– intuicyjnie określam okres kredytu kupieckiego/I decide about the trade credit period intuitively	0,0	0,0	8,3	8,3	0,0	0,0	0,0	0,0	8,3	2,2
– cykl produkcji oraz fazę rozwoju gospod. roln./the production cycle and the development phase of the farm	0,0	4,5	8,3	0,0	4,5	8,3	0,0	4,5	8,3	4,3
– staż współpracy z danym odbiorcą/length of time of cooperation with a given client	25,0	9,1	8,3	16,7	9,1	16,7	16,7	9,1	16,7	13,0
– brak odpowiedzi/no answer	41,7	59,1	58,3	50,0	50,0	66,7	50,0	50,0	66,7	54,3

* oznaczenia jak w tab. 1/explanation see tab. 1

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 3. Występowanie i sposób rozwiązywania problemów z brakiem gotówki w gospodarstwie
 Table 3. Occurrence and a way to solve problems with cash shortages in the farms

Odpowiedzi/ <i>Answers</i>	Kryteria grupowania/ <i>Grouping criteria</i>									\bar{X}
	wartość salda przepływów z działalności operacyjnej/ <i>balance of cash flows from operating activities</i>			wartość salda przepływów ogółem z gospodarstw rolnych/ <i>total balance of cash flows in farms</i>			poziom stanu końcowego gotówki/ <i>final cash</i>			
	I*	II	III	I	II	III	I	II	III	
Przyczyny występowania niedoboru gotówki/ <i>Reasons for cash shortages [%]</i>										
Tak, miałem problem z niedoborem gotówki, ponieważ/ <i>Yes, I have had a cash shortage problem because:</i>	66,7	40,9	58,3	50,0	50,0	58,3	50,0	59,1	41,7	52,2
– miałem problem ze ściąganiem należności/ <i>I had a problem collecting receivables</i>	16,7	0,0	8,3	16,7	0,0	8,3	8,3	9,1	0,0	6,5
– z powodu konieczności spłaty kredytu, pożyczki/ <i>because I had a credit/loan to pay</i>	16,7	4,5	16,7	16,7	9,1	8,3	16,7	13,6	0,0	10,9
– dochody z nowej inwestycji nie pokrywały się z wstępnymi założ., przychody były niższe, niż zaplano./ <i>income from new investment did not meet initial expectations, revenues were lower than planned</i>	0,0	9,1	16,7	0,0	9,1	16,7	0,0	9,1	16,7	8,7
– miałem problem ze znalezieniem odbiorców na produkty (niski popyt na produkty rolnicze)/ <i>I had a problem finding clients for my products (low demand for produce)</i>	8,3	4,5	0,0	0,0	9,1	0,0	0,0	9,1	0,0	4,3
– z powodu urodzaju (wysoka podaż produktów roln., duża konkurencja)/ <i>because of the good harvest (high supply of produce, strong competition)</i>	0,0	9,1	8,3	0,0	4,5	16,7	0,0	9,1	8,3	6,5
– z powodu nieurodzaju, niekorzystnych warunków klimatycznych (np. przymrozki, susze,)/ <i>because of poor harvest, bad weather conditions (e.g. frost, drought)</i>	25,0	9,1	0,0	16,7	13,6	0,0	16,7	13,6	0,0	10,9
– z powodu niskich cen produktów roln./ <i>because of low produce prices</i>	50,0	22,7	16,7	41,7	31,8	8,3	33,3	31,8	16,7	28,3
– z powodu wysokich cen materiału siewnego/ <i>because of high prices of seeds</i>	0,0	4,5	0,0	8,3	0,0	0,0	0,0	4,5	0,0	2,2
– z powodu wysokich cen pasz/ <i>because of high prices of fodder</i>	0,0	9,1	0,0	8,3	4,5	0,0	0,0	9,1	0,0	4,3
– z powodu wysokich cen nawozów, środków ochrony roślin/ <i>because of high prices of plant protection chemicals</i>	16,7	9,1	0,0	16,7	9,1	0,0	16,7	9,1	0,0	8,7
– z powodu wysokich obciążeń finansowych na rzecz państwa (KRUS, podatki)/ <i>because of high financial burden from the state (social security, taxes)</i>	8,3	0,0	0,0	8,3	0,0	0,0	8,3	0,0	0,0	2,2
– z powodu wysokich wydatków działalności prywatnej (np. wydatki bytowe, utrzymanie domu i majątku)/ <i>because of high expenditure from private business (e.g. cost of living, maintenance cost of a house and assets)</i>	16,7	4,5	0,0	0,0	13,6	0,0	8,3	9,1	0,0	6,5

Tabela 3. C.d./Table 3. Cont.

Nie miałem problemu z niedoborem gotówki/ <i>I have had no cash problem</i>	33,3	59,1	41,7	50,0	50,0	41,7	50,0	40,9	58,3	47,8
Sposoby rozwiązania problemu z niedoborem gotówki/ <i>Ways of solving cash problems [%]</i>										
– zaciągnąłem kredyt na rachunku bieżącym/ <i>I used an overdraft on a current account</i>	8,3	13,6	16,7	16,7	9,1	16,7	16,7	13,6	8,3	13,0
– zaciągnąłem kredyt preferencyjny/ <i>I took a subsidized loan</i>	8,3	4,5	16,7	8,3	4,5	16,7	8,3	4,5	16,7	8,7
– zaciągnąłem pożyczkę u rodziny/ <i>I borrowed money from my family</i>	16,7	9,1	8,3	25,0	9,1	0,0	8,3	18,2	0,0	10,9
– zaciągnąłem pożyczkę u znajomych/ <i>I borrowed money from my friends</i>	16,7	0,0	16,7	16,7	4,5	8,3	0,0	9,1	16,7	8,7
– poprosiłem kontrahenta o dłuższy/ lub o wydłużenie terminu płatności/ zobowiązania/ <i>I asked the contractor for longer/to delay the payment dates</i>	8,3	4,5	0,0	8,3	4,5	0,0	0,0	9,1	0,0	4,3
– wykorzystałem dotacje i dopłaty bezpośrednie z UE/ <i>I took EU subsidies and direct farm subsidies</i>	33,3	18,2	8,3	16,7	27,3	8,3	33,3	22,7	0,0	19,6
– wykorzystałem dochody z pracy poza gospodarstwem/ <i>I used income from other activities</i>	8,3	4,5	8,3	0,0	9,1	8,3	8,3	9,1	0,0	6,5
– sprzedałem maszynę/ <i>I sold a machine</i>	8,3	0,0	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	2,2
– przestałem zajmować się obszarami produkcji rolniczej, które przynoszą niskie zyski/ <i>I quit low profit produce production</i>	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	2,2
Częstotliwość występowania niedoboru gotówki/ <i>Frequency of cash shortages [%]</i>										
– bardzo często – co miesiąc/ <i>very frequently – every month</i>	0,0	9,1	16,7	0,0	9,1	16,7	0,0	13,6	8,3	8,7
– często, co kwartał/ <i>often, every quarter</i>	0,0	4,5	0,0	0,0	0,0	8,3	0,0	4,5	0,0	2,2
– rzadko, co pół roku/ <i>seldom, every six months</i>	41,7	9,1	25,0	25,0	22,7	16,7	33,3	18,2	16,7	21,7
– prawie nigdy, raz w roku/ <i>hardly ever, once a year</i>	25,0	18,2	16,7	25,0	18,2	16,7	16,7	22,7	16,7	19,6

* oznaczenia jak w tab. 1/*explanation see tab. 1*

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

W tabeli 4 zaprezentowano opinie rolników dotyczące sposobów zarządzania oszczędnościami oraz preferencje rolników przy wykorzystywaniu wypracowanych zysków. Średnio 43,5% rolników stwierdziło, że wypracowane zyski przeznacza, zarówno na inwestycje, jak i na bieżące wydatki. Rolnicy z gospodarstw o najniższej wartości salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki wykorzystywali wypracowane zyski na bieżące potrzeby gospodarstw. Wraz ze wzrostem wartości salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki rolnicy wykazywali większą skłonność do wykorzystywania salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego, zarówno na inwestycje, jak i na wydatki. Zarządzający z gospodarstw o średniej wartości salda przepływów z działalności operacyjnej (40,9%) i przeciętnym poziomie stanu końcowego gotówki (40,9%) stwierdzali, że wypracowane zyski inwestują, żeby w przyszłości osiągnąć wyższe dochody.

Średnio 65,2% rolników wskazywało, że oszczędności przeznaczają na zakup maszyn i urządzeń do gospodarstwa. Rolnicy również stwierdzali, że za zaoszczędzone pieniądze kupują ziemię (13%) lub rozbudowują, modernizują i budują nowe budynki gospodarcze (13%). Najczęściej rolnicy z gospodarstw o przeciętnej wartości salda przepływów z działalności operacyjnej, najniższym poziomie salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz o najwyższym stanie końcowym gotówki zaoszczędzone pieniądze przeznaczali na zakup maszyn i urządzeń.

Tabela 4. Sposoby zarządzania saldem przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz preferencje dotyczące wykorzystania wypracowanych zysków

Table 4. The ways to manage total balance of cash flows in farms and preferences for the use of profits

Wyszczególnienie/ <i>Answers</i>	Kryteria grupowania/ <i>Grouping criteria</i>									\bar{X}
	wartość salda przepływów z działalności operacyjnej/ <i>balance of cash flows from operating activities</i>			wartość salda przepływów ogółem z gospodarstw rolnych/ <i>total balance of cash flows in farms</i>			poziom stanu końcowego gotówki/ <i>final cash</i>			
	I*	II	III	I	II	III	I	II	III	
Preferencje przy wykorzystaniu wypracowanych zysków/ <i>Preferences for the use of profits [%]</i>										
– zainwestować, żeby w przyszłości osiągnąć większe zyski/ <i>invest in order to gain higher profit in future</i>	33,3	40,9	33,3	50,0	27,3	41,7	16,7	40,9	50,0	37,0
– wykorzystać na bieżące potrzeby gospodarstwa/ <i>use for the running operations in farm</i>	58,3	9,1	8,3	25,0	18,2	25,0	50,0	18,2	0,0	21,7
– część przeznaczyć na inwestycje, a część wykorzystać na bieżące wydatki – <i>some profit goes for investment, some for current expenses</i>	16,7	50,0	58,3	33,3	54,5	33,3	33,3	45,5	50,0	43,5
Sposoby zarządzania zaoszczędzonymi pieniędzmi/ <i>The ways to manage the money saved [%]</i>										
– kupuję ziemię/ <i>I buy land</i>	0,0	0,0	50,0	8,3	4,5	33,3	8,3	4,5	33,3	13,0
– kupuję maszyny i urządzenia potrzebne w gospodarstwie/ <i>I buy farming machines and equipment</i>	41,7	81,8	58,3	75,0	63,6	58,3	58,3	63,6	75,0	65,2
– rozbudowuję, modernizuję lub buduję nowe budynki gospodarcze/ <i>I expand, modernize or build new farm buildings</i>	0,0	18,2	16,7	16,7	9,1	16,7	8,3	18,2	8,3	13,0
– rozbudowuję lub modernizuję budynek mieszkalny/ <i>I expand or modernize my house</i>	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	2,2
– kupuję środek transportu/ <i>I buy a vehicle</i>	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	0,0	4,5	0,0	2,2
– zakładam lokatę/ <i>I open a deposit account</i>	16,7	4,5	8,3	8,3	4,5	16,7	8,3	9,1	8,3	8,7
– przeznaczam na wydatki prywatne (np. zakup sprzętu AGD, wycieczki)/ <i>I spent it on my private things such as household equipment, travel</i>	25,0	4,5	8,3	0,0	18,2	8,3	16,7	9,1	8,3	10,9
– inne/ <i>other</i>	16,7	4,5	0,0	16,7	4,5	0,0	8,3	9,1	0,0	6,5

* oznaczenia jak w tab. 1/*explanation see tab. 1*

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Podsumowanie i wnioski

W opracowaniu przedstawiono opinie rolników dotyczące zarządzania kredytem handlowym w zależności od strumieni przepływów pieniężnych. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

- Większość rolników (91,3%) regulowała zobowiązania natychmiast. Wynikało to z niechęci posiadania zadłużenia oraz obawy koncentracji długów. W miarę wzrostu wartości salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego zmniejszała się liczba zwolenników natychmiastowego regulowania zobowiązań. Odwrotną tendencję odnotowano przy wzroście salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki. Średnio 39,2% rolników było zwolennikami udzielania kredytu kupieckiego, ponieważ twierdzili, że dzięki temu są bardziej konkurencyjni na rynku oraz zdobędą lub zdobyli nowych klientów. Wraz ze wzrostem salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz stanu końcowego gotówki zwiększała się liczba rolników, którzy byli przeciwni udzielaniu kredytu kupieckiego.

2. Rolnicy decydując o terminie regulowania zobowiązań brali najczęściej pod uwagę poziom dochodu z gospodarstwa rolnego oraz termin wpływu należności. Najmniej istotnym czynnikiem był poziom strumieni przepływów pieniężnych. Odpowiedzi, że najważniejszym czynnikiem wpływającym na decyzje o terminie regulowania zobowiązań była data wpływu należności udzieliło najwięcej rolników z gospodarstw o najniższym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej, salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz stanu końcowego. Zarządzający gospodarstwami udzielając kredytu kupieckiego uzależniali okres trwania od terminu regulowania i poziomu zobowiązań.
3. Aż 52,5% badanych rolników miało trudności z brakiem gotówki. Tłumaczyli to zbyt niskimi cenami produktów rolniczych, nieurodzajem lub niekorzystnymi warunkami klimatycznymi lub z powodu spłaty kredytu. Większość rolników rozwiązywała problem z płynnością finansową wykorzystując środki otrzymane z dotacji i dopłat bezpośrednich UE, zwłaszcza z gospodarstw o najniższym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki. Zarządzający z gospodarstw o najwyższym poziomie salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki w momencie braku płynności finansowej zaciągali kredyt preferencyjny lub w rachunku bieżącym. W miarę wzrostu wartości salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki rolnicy częściej mieli trudności z płynnością finansową.
4. W miarę wzrostu salda przepływów z działalności operacyjnej i stanu końcowego gotówki zwiększała się liczba wskazań rolników, że wypracowane zyski przeznaczają zarówno na inwestycje i na bieżące wydatki. Najczęściej rolnicy z gospodarstw o przeciętnej wartości salda przepływów z działalności operacyjnej, najniższym poziomie salda przepływów ogółem z gospodarstwa rolnego oraz o najwyższym stanie końcowym gotówki zaoszczędzone pieniądze przeznaczali na zakup maszyn i urządzeń.

Literatura

- Bień W. 2011: *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa, wyd. IX, 16.
- Franc-Dąbrowska J. 2008: *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Wybrane zagadnienia*, Wyd. SGGW, Warszawa, 13-14, 24-25.
- Francus P., Mackiewicz R. 2007: *Liczby nie wiedzą skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów*, KUL, Lublin, 91-92.
- Goraj L., Olewnik E. 2011: *Systemy monitorowaniu stanu i działalności gospodarstw rolnych. Ubezpieczenia w rolnictwie*, Materiały i Studia, KRUS, nr 42, 50.
- Kaczmarczyk S. 1995: *Badania marketingowe. Metody i techniki*, PWE, Warszawa, 61.
- Muhammad S., Jibril R.S., Sani K/Wambai U., Ibrahim F. B., Ahmad T. H. 2015: *The effect of working capital management on corporate profitability: evidence from Nigerian food product firms*, Applied Finance and Accounting, vol. 1, no. 2, August 2015, Redfame Publishing, 55.
- Roszkowska-Holysz D. 2014: *Majątek obrotowy w przedsiębiorstwach handlowych branży instalacyjno-grzewczej*, Zesz. Nauk. Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 803, 467-474.
- Sierpińska M., Wędzki D. 1997: *Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa, 74.
- Śniezek E., Wiatr M. 2011: *Interpretacja i analiza przepływów pieniężnych. Ujęcie sprawozdawcze i menedżerskie*, Wolters Kluwer, Warszawa, 320-321.
- Wędzki D. 2003: *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa. Przepływy pieniężne a wartość dla właścicieli*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków, 39-40.

Summary

The paper presents the opinions of farmers on the management of commercial credit in relation to cash flow streams. Individual farms from the Podlaskie Voivodeship were the subject of research. Most farmers covered their liabilities immediately. The higher the general balance of cash flow was, the less inclined to cover the liabilities the farmers were. Taking upon the decision of paying back the money, such factors were taken into account by the farmers as the level of income of the farm and the date of receiving the payment. Farmers who had the highest level of the balance of cash flows from operating activities and without financial liquidity, took a subsidized loan or went for an overdraft. When the value of the balance of cash flows from operating activities and final cash rose, farmers were more likely to have problems with financial liquidity. Also, the farmers indicated that they turn the profit into both further expansion and spend money on current expenditures.

dr Magdalena Forfa
Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki
i Przedsiębiorczości w Łomży
ul. Akademicka 14, 18-400 Łomża
e-mail: mforfa@pwsip.edu.pl

Adres do korespondencji
dr hab. Mirosław Wasilewski, prof. nadzw. SGGW
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, tel. (22) 593 42 24
e-mail: miroslaw_wasilewski@sggw.pl